

УДК 351.741

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.10>**ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ ВЛАСЕНКО,**

кандидат технічних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра тактичної та спеціальної фізичної підготовки;

 <https://orcid.org/0000-0001-7752-6068>,
e-mail: vlasenko.18@gmail.com;

ТИХІН ВІТАЛІЙОВИЧ ШЕВЧЕНКО,

кандидат юридичних наук,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра тактичної та спеціальної фізичної підготовки;

 <https://orcid.org/0000-0003-0366-7217>,
e-mail: zelod@ukr.net

ПІДВИЩЕННЯ БОЄГОТОВНОСТІ ТА БОЄДАТНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Значний рівень травматизму і кількість випадків загибелі правоохоронців, особливо в екстремальних ситуаціях, потребує постійних досліджень у сфері підвищення професійних здібностей правоохоронців. Практична значущість також не має сумнівів, всі підрозділи Національної поліції з етапу професійного відбору до системи професійної підготовки потребують удосконалення та системного підходу до підвищення боєготовності та боєдатності, якісних змін у системі професійної підготовки. На жаль, не кожен поліцейський готовий до дій у певних складних та екстремальних ситуаціях. У статті надано результати дослідження впливу екстремальних ситуацій на боєдатність і боєготовність поліцейських. Розглянуто основні особливості екстремальних ситуацій та їх вплив на готовність поліцейських до ефективних дій. Підготовка поліцейських обмежується фізичною, психологічною та вогневою підготовкою у статичних (комфортних) умовах.

Ключові слова: Національна поліція, особиста безпека, екстремальна ситуація, боєдатність, боєготовність, емоційна реабілітація.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Служба працівників поліції насичена екстремальними ситуаціями, які викликані незвичайними подіями, об'єктивно складними умовами діяльності, що сприймаються й оцінюються як напружені чи небезпечні та призводять до нестійкого емоційного стану. Як свідчать дані соціологічних досліджень, працівники слідчих органів у 50 % службових ситуацій знаходяться в екстремальних умовах, працівники поліції, які забезпечують публічну безпеку, – 52 %, працівники кримінальної поліції – 60 %, працівники поліції особливого призначення – 64 % (Власенко, 2019).

Рівень підготовки працівників поліції при виконанні службово-бойових завдань підтримується за рахунок вивчення таких дисциплін, як «Тактична, вогнева та психологічна підготовка», «Надання першої медичної підготовки та безпека життєдіяльності поліцейського». Також розроблені досить жорсткі нормативи, за якими складаються заліки із цих дисциплін. Тобто функціональна підготовка поліцейських знаходиться на достатньо високому рівні, але на практиці випадки травматизму та сме-

ртей серед особового складу Національної поліції досить поширене явище.

Кожного року поліцейські отримують поранення та гинуть під час несення служби. Так, наприклад, тільки у 2017 р. було травмовано 1443 особи особового складу Національної поліції та Національної гвардії. Наявні випадки групового травмування правоохоронців. Наприклад, 31 серпня 2015 р. після вибуху гранати біля Верховної Ради постраждав 141 правоохоронець, ще 4 загинули. Кількість загиблих при виконанні службових обов'язків за роки незалежності України без урахування загиблих в АТО/ООС станом на серпень 2020 р. складає 1228 правоохоронців. Тобто в середньому щорічно відбувалось 42,34 смертельні випадки. Так, наприклад, у 2019 р. при виконанні службових обов'язків загинули 23 працівники системи МВС України (Власенко, Котелюх, Осятинський, 2015).

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є визначення ефективних способів підвищення боєдатності та боєготовності поліцейських до дій в екстремальних ситуаціях

з урахуванням реалій сьогодення та сучасної політичної, економічної, соціальної та криміногенної обстановки.

Завданнями дослідження є:

- 1) аналіз нормативної бази Національної поліції України та міжнародного досвіду в цій галузі;
- 2) узагальнення та формування переліку основних професійних якостей поліцейського;
- 3) розробка й обґрунтування методики емоційної реабілітації;
- 4) проведення експериментальних досліджень.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Під час дослідження було використано такі методи наукового пізнання:

- 1) порівняльно-правовий метод – при аналізі нормативно-правової бази;
- 2) метод опитування – з метою виявлення проблемних питань у діяльності Національної поліції України, коригування напрямів досліджень, виявлення прогалин у системі професійного навчання;
- 3) метод аналізу – при дослідженні сучасної політичної, економічної, соціальної та криміногенної обстановки в державі та світі;
- 4) метод експертного оцінювання – з метою оцінки запропонованих методів і способів підвищення боєздатності та боєготовності поліцейських;
- 5) метод експерименту – як спосіб підтвердження результатів теоретичного аналізу, а також визначення ефективності запропонованих методів і способів підвищення боєздатності та боєготовності поліцейських.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Бойова готовність – це здатність бійця або формування (підрозділу) приступити до виконання бойових завдань відповідно до їх призначення в задані терміни. Виконання службово-бойових завдань при протидії злочинності передбачає комплекс основних заходів, до яких можна віднести:

- професійний добір;
- підготовку та підвищення кваліфікації;
- матеріально-технічне забезпечення;
- виховання морально-вольових якостей, самовдосконалення;
- підготовку, планування заходів та командування;
- організацію несення служби з використанням спеціальних методик.

За наявності однаково підготовленого особового складу 30 % цього підрозділу до виконання конкретних службово-бойових завдань не готові (Бондаренко та ін., 2017). З метою визначення рівня боєготовності і пода-

льшого його покращення нами було проведено це дослідження.

На етапі підготовки особового складу спочатку формуються основні професійні якості (увага, обережність, спостережливість, висока мотивація до правоохоронної роботи, стресостійкість, пам'ять, швидкість переключення уваги, багатозадачність, рішучість, ініціативність, упевненість у собі, зосередженість, логічне мислення, швидкість мислення тощо). Потім надаються знання та формуються основні навички і вміння з тактичної, спеціальної фізичної, вогневої, психологічної підготовки та заходів особистої безпеки. Для підвищення боєготовності особового складу існуючої методики підготовки вже замало. Необхідно визначити рівень бойової готовності і динаміку її розвитку, взаємозв'язок переліку професійних якостей, які впливають на навички й уміння для подальшого їх покращення.

Основними методами визначення боєготовності є спостереження за особовим складом під час підготовки, підсумкові тести та іспити (Прокопенко, Власенко, Крепакова, 2017). Нами була розглянута методика визначення поточних професійних якостей, умінь і навичок постійно протягом всієї підготовки. Це дає можливість коригувати індивідуальне навчання та у складі підрозділу. При цьому особовий склад не знає, що буде перевірено і коли.

Визначення рівня бойової готовності необхідно запровадити й у системі службової підготовки під час повсякденного несення служби. Для підвищення боєздатності і готовності до виконання оперативних завдань, зниження рівня травматизму серед особового складу Національної поліції необхідно впровадити та забезпечити комплекс заходів, серед яких підвищення рівня професійної підготовки. У системі професійної підготовки найбільш дієвими є первинна та службова підготовка.

Службова підготовка – це система заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь і навичок працівника поліції з урахуванням специфіки та профілю його службової діяльності. Одним з основних завдань службової підготовки є підвищення рівня знань, умінь, навичок і професійних якостей поліцейських із метою забезпечення їх здатності до виконання завдань з охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного (громадського) порядку та безпеки (Комісаров та ін., 2017).

Нормативна база МВС України у сфері службової та первинної підготовки приділяє достатню увагу підвищенню рівня знань, умінь і навичок правоохоронців, але недостатню –

переліку та способам покращення професійних якостей поліцейських. Водночас саме професійні якості є базовими у процесі набуття знань, умінь і навичок. Тільки у двох джерелах можна знайти перелік цих якостей (Тьорло та ін., 2017).

Згідно із Наказом МОЗ України та Держнаглядохоронпраці України «Про затвердження Переліку робіт, де є потреба у професійному доборі» від 23 вересня 1994 р. № 263/121¹ роботи, виконання яких передбачає носіння вогнепальної зброї, потребують наявності таких професійних якостей: сенсомоторні реакції; реакція на об'єкт, який рухається; увага; швидкість переключення уваги; емоційна стійкість (Скляр, Шевченко, 2020). Вимоги до особистісних якостей кандидатів на службу в підрозділі поліції особливого призначення «КОРД»: стресостійкість; уміння та бажання працювати в команді; висока мотивація до правоохоронної роботи; організаторські здібності; рішучість; ініціативність; активність; упевненість у собі; бажання до постійного самовдосконалення (Шевченко, 2021).

Проведений аналіз міжнародних джерел у цій сфері свідчить про розвинений професійно-аналітичний підхід. У результаті проведеного аналізу джерел нами було встановлено основний перелік професійних якостей поліцейських: висока фізична підготовка (координація, сила, швидкість, витривалість); швидкість мислення; швидкість прийняття рішень у сформованій ситуації; розвиток логіки; грамотність; багатозадачність; зосередженість; хороша пам'ять; висока спостережливість; стійкість до високої психологічної напруги; емоційна стійкість (Шевченко, Скляр, 2020).

Проведене серед особового складу Національної поліції України опитування засвідчило підвищену значущість розвитку їх професійних якостей. Ми пропонуємо такий перелік професійних якостей поліцейських: увага, обережність, спостережливість, кмітливність, швидкість реакції, пам'ять, адаптивність, швидкість мислення, емоційна стійкість.

З урахуванням особливостей несення служби та необхідних професійних якостей поліцейських необхідно запровадити вдосконалений метод професійної підготовки полі-

цейських. Набуття умінь і навичок на практичних заняттях у системі службової підготовки (функціональна, спеціальна фізична, вогнева і тактична підготовка) повинно розпочинатися з якісних тренувань із використанням спеціальних програм і методик, які повинні визначити та розвинути професійні якості поліцейських. Наприклад, заняття з тактичної підготовки організовуються та проводяться в навчальних групах за місцем служби, на навчальних зборах з обов'язковим урахуванням покладених на підрозділи поліції завдань та особливостей їх службової діяльності, географічних умов, рівня підготовленості поліцейських, психологічних та морально-ділових якостей, а також досвіду, набутого під час проведення спеціальних операцій. До проведення практичних занять необхідно провести заняття з опрацювання професійних якостей поліцейських.

Нами були опрацьовані та запропоновані такі програми для отримання і тренування професійних якостей:

- швидкість реакції та спостережливість;
- спостережливість;
- концентрація уваги, пам'ять і спостережливість;
- увага, реакція і багатозадачність;
- увага, швидкість реакції, поле зору та багатозадачність.

Наступний етап удосконалення професійних якостей – поєднання тренування професійних якостей та відпрацювання умінь і навичок під час практичних занять. Наприклад, нами був проведений польовий вихід з опрацюванням тактичних, фізичних навичок та здібностей. Перед початком випробувань учасникам експериментів надавався перелік із шести цифр. Після двох діб випробувань учасники повинні були назвати ці цифри.

На заняттях із тактичної, фізичної та вогневої підготовки передбачається продовжити використовувати методику вдосконалення професійних якостей. Наведемо деякі вправи для покращення професійних якостей під час занять. Група знаходиться у приміщенні та поділяється на три підгрупи, яким ставиться завдання ввійти в інше приміщення. Попередньо в цьому приміщенні на вході ставиться «розтяжка». Перша підгрупа не має ніякої попередньої інформації, другій дається інформація про наявність у приміщенні небезпеки, а третій – інформація про замінування приміщення. Результати свідчать про підвищення уваги й обережності залежно від наданої інформації. Проведені експерименти вказують на негативний результат: перша підгрупа – 100 %, друга підгрупа – 25,9 %, третя підгрупа – 14,8 %.

¹ Про затвердження Переліку робіт, де є потреба у професійному доборі : Наказ МОЗ України, Держ. комітету України по нагляду за охороною праці від 23.09.1994 № 263/121 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0018-95> (дата звернення: 15.08.2022).

Друга вправа поділяється на два етапи: за наявності освітлення та в повній темноті. По одному бійці входять у приміщення, в якому в різних його частинах знаходяться листи паперу з номерами від 1 до 7. Необхідно вказати рукою на розміщення номерків за зростанням. Враховується час виконання вправи. При першому виконанні вправи час склав 22,3 секунди та 55,1 секунди відповідно, після тижневих тренувань – 18,3 секунди та 41 секунди відповідно. Час покращився на 18 % при нормальному освітленні та на 25,6 % у нічний час. Дослідженню піддавалися такі критерії та здібності поліцейських: значення та розвиток периферійного зору, адаптація до засліплення та дії в цій ситуації, час на адаптацію до змін обстановки, здатність до виправданого ризику, способи передачі сигналів та інформації під час пересування у складі групи, вплив засобів індивідуального бронезахисту, зброї та спецзасобів, які переносяться правоохоронцями, на їх боездатність, порядок та вид рухів поліцейських при знаходженні за перешкодою під час вогневого контакту, здібність до спо-

стереження в екстремальних ситуаціях, негативний вплив емоцій, які виникають у правоохоронців, на ефективність виконання ними службово-бойових завдань тощо.

Удосконалення способів, порядку, форм, методики та методів професійної підготовки здатне значно підвищити рівень професійної підготовки та готовність поліцейських до дій у штатних та позаштатних (екстремальних) ситуаціях. Опрацювання методики вдосконалення службової підготовки працівників Національної поліції України за рахунок покращення їх професійних якостей є подальшим напрямом наших наукових досліджень.

На наступному етапі досліджень у 2015–2021 рр. нами в Харківському національному університеті внутрішніх справ було проведено опитування серед працівників поліції. В опитуванні взяли участь більш 200 працівників поліції. Метою опитування було встановити основні проблеми, пов'язані з готовністю поліцейських до дій в екстремальних ситуаціях. Результати опитування наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати опитування працівників поліції

№ з/п	Питання	Відсоток
1	Я хоч раз знаходився у смертельній ситуації	47,7 %
2	Мені інколи не вистачало знань в екстремальній ситуації	66,15 %
3	Мені інколи не вистачало вмінь в екстремальній ситуації	66,15 %
4	В екстремальних ситуаціях мені інколи не вистачало знань і вмінь з особистої безпеки	35,4 %

За результатами опитування можна встановити факт підвищеного ризику для життя і здоров'я працівників поліції під час несення служби. З урахуванням ситуацій, які могли викликати смертельні наслідки, в кожному разі в опитуваних спостерігався брак знань і вмінь щодо забезпечення особистої безпеки. Нами були опитані також працівники Державної служби України з надзвичайних ситуацій, які отримали ті самі питання. У результаті смертельно небезпечних ситуацій у пожежних виявилось на 58,9 % більше, а не вистачало знань і вмінь з особистої безпеки в екстремальних ситуаціях – на 22 % менше. Цей факт свідчить про недостатній рівень професійної підготовки працівників поліції та недостатню увагу, приділену опрацюванню особистої безпеки в системі професійної підготовки.

Екстремальна ситуація – це динамічне порушення життєдіяльності людини, внаслідок чого виникає ризик втрати її робочого стану, що може призвести до загрози життю чи здоров'ю її та/або інших людей.

Працівники поліції під час несення служби підлягають впливу таких небезпечних факторів, як:

- фактори зовнішнього середовища;
- фактори фізичної готовності працівника поліції;
- фактори психологічної готовності працівника поліції;
- фактор часу;
- фактори безпеки для життя і здоров'я;
- фактор впливу комплектності екіпіровки та озброєння (Шевченко, Ситник, 2021).

Розглянемо більш докладно останню складову. Працівник поліції повинен уміти правильно вибрати за розміром засіб індивідуального бронезахисту (малий за розміром бронезахист має меншу площу захисту, а великий при пересуванні буде бовтатися на тілі і постійно зміщатися, відкриваючи ділянки тіла), знати правила вдягання (перетягнутий бронезахист затискає грудну клітину, а незатягнутий

при русі б'ється по грудній клітині), носіння та способи відпочинку від впливу фізичних факторів засобів пасивної оборони (вага, скованість рухів тощо). В іншому випадку значно знижуються працездатність, боєздатність, а виконання службових обов'язків може знизитися майже повністю у зв'язку з відволіканням на поправлення та інші некомфортні відчуття. Одним із негативних факторів може стати температура навколишнього середовища, зокрема влітку (перегрів) (Власенко, Шевченко, 2017).

Зниження боєготовності та боєздатності працівників поліції, які знаходяться в засобах індивідуального бронезахисту, залежить від температури навколишнього середовища, інтенсивності і динаміки рухів, а також від перебігу ситуації, ступеня небезпеки, кількості й інтенсивності дії небезпечних і шкідливих факторів, ваги та комфортності бронеконструкції, часу перебування в засобах індивідуального бронезахисту. Останній чинник дуже важливий, тому що з урахуванням часу несення служби боєготовність і боєздатність працівників поліції може зовсім зникати. Наприклад, бронезахист масою 12 кг у не динамічній ситуації можна використовувати до 2 годин, а в динамічній ситуації стрімке зниження боєздатності починає відбуватися після 15 хвилин його використання.

Водночас згідно з опитуванням, проведеним у 2015–2020 рр., особового складу різних служб та підрозділів Національної поліції з різних регіонів України наявність засобів індивідуального бронезахисту на поліцейському знижує ймовірність злочинного нападу на нього, чим пояснюється підвищення почуття впевненості у правоохоронців.

Анкетування, яке проводилося у 2010–2011 рр. серед офіцерського складу підрозділів правоохоронних органів із різних регіонів України засвідчило, що тільки 61,4 % опитаних здатні правильно вибрати тип бронезахисту залежно від виду загрози, 58,3 % – здатні встановити стан бронезахисту і доцільність його подальшого використання, 73,6 % респондентів здатні повністю оцінити захисні властивості бронезахистів. Ці цифри вказують на незадовільний стан підтримання особистої безпеки правоохоронців при використанні засобів індивідуального бронезахисту. Враховуючи закони комбінаторики, навички практичного використання засобів індивідуального бронезахисту мають тільки 27,7 % опитуваних. Виходячи з того, що знання та вміння

офіцерського складу перевищують рівень знань рядового працівника, відсоток правильного застосування засобів захисту рядовим складом правоохоронців буде ще меншим. Це може призвести до підвищення рівня травматизму та загибелі серед особового складу Національної поліції.

У результаті проведеного в подальшому опитування 154 працівників поліції було встановлено, що в небезпечних ситуаціях у середньому виявлялося 1,4 видів реакцій. Хоча 2,5 % опитаних ці реакції та емоції повністю не дали виконувати завдання (втрата свідомості, заціпеніння, неконтрольований страх, паніка), 22,26 % опитаних піддавалися емоціям і реакціям, які серйозно заважали виконанню завдання (жах, гнів, тремор кінцівок, запаморочення, темні в очах, йде носом кров). Емоції поліцейських, які виникають під час виконання службово-бойових завдань в оперативній обстановці, можуть утруднити або унеможливити їх виконання.

Емоції – це захисні властивості людини, вищий прояв центральної нервової системи, що виникають при відсутності адекватного рішення. Виникнення емоцій у небезпечних ситуаціях обумовлено відсутністю трьох основних видів ресурсів: інтелектуальних знань, фізичних можливостей та часу. При вивченні емоційних реакцій варто чітко розрізняти дві форми – емоційну напругу й емоційну напруженість. Емоційна напруга характеризує ступінь мобілізації функцій організму для найбільш успішного виконання тієї чи іншої діяльності і пов'язана з вольовим актом, спрямованим на цю діяльність. Емоційна напруженість – це стан людини, що виникає при динамічній неузгодженості між об'єктивною значущістю ситуації та її суб'єктивною оцінкою, з'являються пов'язані із цим негативні зміни в рухових і психічних функціях (Шевченко, 2018).

У результаті опитування було встановлено, що 69,2 % респондентів хоч раз знаходилися в осередку надзвичайних ситуацій з ризиком для особистого життя, життя підлеглих та сторонніх людей. При чому в середньому на одну людину припадало 1,4 видів емоцій, які зменшували ступінь працездатності та рівень особистої безпеки. До таких видів емоцій належать гнів, злоба, заціпеніння, неадекватні рухи та реакції, переляк, сильне хвилювання, неконтрольований страх, неприємність, паніка. Результати опитування наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Відсоток прояву різних видів реакцій в екстремальних ситуаціях

Вид реакції	Відсоток прояву	Вид реакції	Відсоток прояву	Вид реакції	Відсоток прояву
Сильне хвилювання	15,4 %	Бажання щось вдарити	5,8 %	Паніка	1,9 %
Тремтіння голо-су, кінцівок	6,7 %	Заціпеніння	4,8 %	Носова кровотеча	1,9 %
Гнів на товаришів	5,8 %	Гнів на командира	3,8 %	Бажання плакати або сміятися	1 %

У результаті проведеного дослідження визначено, що 37,9 % опитаних піддаються емоціям, які негативно впливають на їх особисту безпеку та виконання поставленого завдання, а 82,4 % піддаються негативному впливу на їх здоров'я. Отримані результати свідчать про суттєвий вплив емоційного стану осіб, які працюють в екстремальних умовах, на особисту безпеку, працездатність і стан здоров'я,

Чинники, які призводять до екстремальних ситуацій та викликають реакції в людини, можна розділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх чинників належать:

- обмеження терміну (часу) подолання (вирішення) ситуації;
- зовнішні обставини, які виявляються занадто складними для подолання, характеризуються неможливістю чи небажанням протистояти і боротися з ними;
- ризик для здоров'я (життя) людини;
- небажання оточення розуміти людину;
- зміна ситуації, тобто виникнення інших (нових) проблем за наявності попередніх, а також швидкоплинність обставин і в деяких випадках неможливість швидкої зміни процесу дії;

- повна відсутність будь-якої підтримки.

До внутрішніх чинників належать:

- сприймання та опрацювання великої кількості інформації;
- нерозуміння вимог оточення;
- недостатність необхідної інформації для обізнаності в ситуації;
- певний досвід дій людини в подоланні складних ситуацій;
- усвідомлення скоєного (вчиненого) та відповідальність за кінцевий результат;
- певна обмеженість можливостей (інтелектуальних, фізичних, емоційних, функціональних) і засобів (інструментів, приладів, машин тощо);
- власна спроможність термінового прийняття рішення (у стислі терміни прийняття єдиного правильного рішення).

Як засвідчило опитування працівників поліції різних підрозділів України, при несенні служби працівники внутрішньо піддаються психологічному впливу. Опитувані вказали на наявність двох найбільш значущих страхів:

- страх припуститися помилки;
- страх одержання травми.

Ці види впливу призводять до негативних наслідків. У 2004–2005 рр. у Національному університеті внутрішніх справ був проведений експеримент із визначення впливу травмонебезпечного фактору на людину, яка використовує протиударні щитки (Ш-308). Випробувані вперше вдягли протиударні щитки, проводилася на початку імітація, а потім сильний удар твердим важким предметом по колінному суглобу, захищеному щитком. При цьому фіксувалися фізіологічні параметри: частота серцевого скорочення, верхній і нижній артеріальний тиск до і після іспитів. В іспитах взяли участь 10 добровольців.

Навіть візуально спостерігалася реакція учасників експерименту. Страх одержання травми змушував їх відсмикувати ногу, закривати очі, робити інстинктивні рухи руками, закриваючи коліно, з'являлася відповідна гримаса на обличчі тощо. У результаті експерименту було встановлено, що ЧСС підвищилася на 0,64 %, нижній артеріальний тиск – на 4,46 %, а верхній артеріальний тиск – на 14,51 %. Настільки незначне підвищення ЧСС обумовлене малим часом проведення експерименту. При тривалому перебуванні під дією смертельної небезпеки значення ЧСС досягає 120 і більш ударів у хвилину. Така негативна реакція розморює і виснажує людину і через якийсь час цілком виводить з ладу за рахунок швидко прогресуючого стомлення.

Для того, щоб усі небезпечні та шкідливі чинники критично не впливали на емоційний стан працівників поліції, потрібно провести низку досліджень для виявлення методики миттєвого підвищення їх боєготовності та боєздатності. Нами була розглянута емоційна реабілітація поліцейських в екстремальних

ситуаціях та обґрунтовано цей напрям для подальшого підвищення їх боєготовності та боєздатності.

Емоціональна реабілітація – це заходи, які знижують емоційне напруження людини та мотивують її до подальших дій з метою виконання поставленого завдання (Остапович та ін., 2018). Під час виконання службово-бойових завдань у небезпечній ситуації фізичний та психологічний стани людини погіршуються, тому необхідно швидко підвищити її боєздатність. Це можна зробити за допомогою емоційної реабілітації.

Були проведені експерименти, під час яких курсанти в засобах індивідуального бронезахисту (далі – ЗІБ) повинні були пробігти на час дистанцію в 1 км без методики підвищення боєздатності та з нею. У результаті після проведення «емоційного підсікання» відбулося зменшення часу бігу: при використанні бронеконструкції малої маси – на 3,25%, середньої маси – на 3,94 %, великої маси – на 5,98 %. Цікавий факт: чим довшою була дистанція бігу, тим кращі були результати (Власенко, Шевченко, 2021).

Позитивний ефект емоційної реабілітації при проведенні службово-оперативних дій проаналізуємо на прикладі однієї вправи: подолання дистанції (400 метрів) при використанні бронеконструкції, що складається з бронезилету «Панцир 3-95» та шолому «Сфера». Результати експерименту показані на рисунку 1.

Відразу відмітимо однакові показники бігу без і у бронезахисті, але з проведенням емоційного «підсікання». У будь-якому разі негативні наслідки носіння ЗІБ масою 9,1 кг одразу позначилися на підвищенні верхнього та нижнього артеріального тиску, а також ЧСС, що знизило результат бігу на 9,03 %. При проведенні емоційної реабілітації всі показники були покращені, а нижній артеріальний тиск був навіть нижчим, ніж під час бігу без ЗІБ. Час бігу скоротився на 1,11 %, а підвищена напруга на характеристиках людини не тільки не позначилася, а навпаки, були задіяні додаткові резерви організму. На рисунках 1 та 2 показано результати вимірів фізіологічних показників учасників експериментів.

Отримані результати досліджень свідчать про суттєвий вплив емоційного стану осіб, які працюють в екстремальних умовах, на їх особисту безпеку, працездатність і стан здоров'я. У подальшому необхідно говорити про коригування їх емоційного стану під час екстремальної ситуації та подальшу психологічну реабілітацію.

У цілому емоційну реабілітацію можна поділити на три етапи: підготовчий, ситуаційний, постситуаційний. Прийоми та способи, які використовуються на всіх етапах, необхідні для того, щоб у разі потреби перевести астенічні емоції у стеничні, тобто перейти від безконтрольних дій до контрольованих.

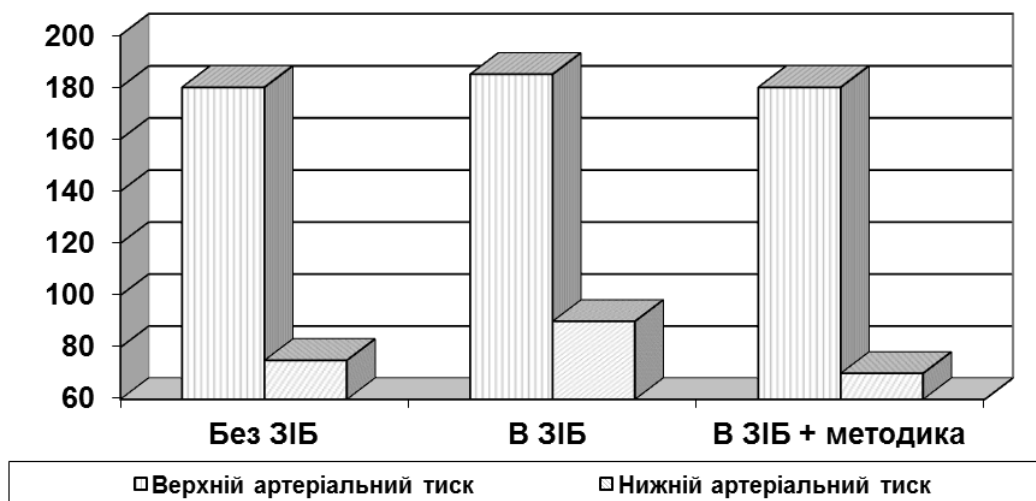

Рис. 1. Результати вимірів артеріального тиску учасників експериментів

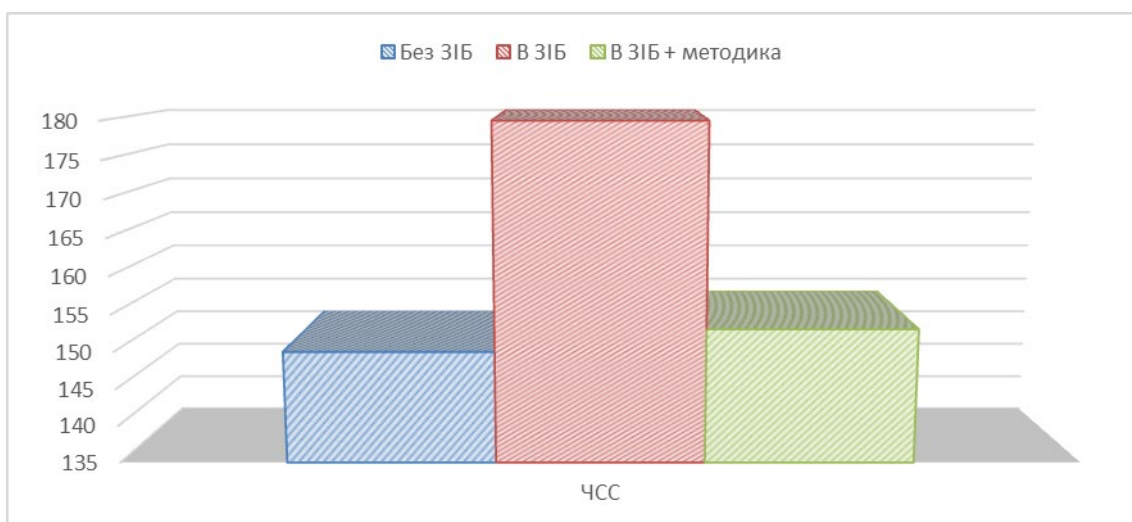

Рис. 2. Результати вимірів частоти серцевих скорочень учасників експериментів

Отримані результати досліджень свідчать про суттєвий вплив емоційного стану осіб, які працюють в екстремальних умовах, на їх особисту безпеку, працездатність і стан здоров'я. У подальшому необхідно говорити про коригування їх емоційного стану під час екстремальної ситуації та подальшу психологічну реабілітацію.

У цілому емоційну реабілітацію можна поділити на три етапи: підготовчий, ситуаційний, постситуаційний. Прийоми та способи, які використовуються на всіх етапах, необхідні для того, щоб у разі потреби перевести астенічні емоції у стенічні, тобто перейти від неконтрольованих дій до контрольованих.

Рис. 3. Схема етапів емоційної реабілітації

Перший етап емоційної реабілітації можна охарактеризувати як психофізіоемоційний етап, який призначений для тривалої та постійної дії і може бути віднесений до всіх трьох видів реабілітації. До способів реабілітації підготовчого етапу можна віднести такі:

- навчання і перепідготовка кадрів, підвищення їхньої кваліфікації, збільшення їх психологічної й емоційної стійкості тощо;
- симулювання можливих екстремальних ситуацій (створення спеціальних тренажерів, що спрямовані на підвищення ефективності роботи в будь-якій обстановці шляхом ускладнення умов завдання при проведенні тренувань, наприклад «лабіринт Хогана»);
- відпрацювання простих життєво важливих дій до рівня рефлексів, вироблення навичок;
- розробка правил поведінки при різних обставинах;

- проведення попереднього інструктажу;
- індивідуальна візуалізація дій і прогнозування екстремальної ситуації;
- відпрацювання «дерева подій»;
- надання повної інформації про реальний стан справ.

Коригування емоції на другому етапі є найбільш вираженим, ніж на підготовчому. Методика цієї реабілітації така:

- тактичне дихання;
- використання фізіологічних реакцій організму (підвищення або зниження частоти серцевих скорочень, поява «гусячої шкіри») для особистого стимулювання;
- виконання простих рухів (присідання, крок ліворуч/праворуч), робота окремих м'язів (посміхнутися, підняти руку, подивитися вгору або під ноги), у крайньому випадку використання інстинкту самозахисту (виведення з рівноваги);

- переключення негативних емоцій на реакції, що підтримують високу боєздатність (заміна цінностей);

- використання принципу «роби, як я». Цей спосіб є дієвим тільки у випадку, коли особа, яка є прикладом, більш підготовлена в емоційному, фізичному і психологічному планах та має певний авторитет;

- принцип «емоційного підсилення»;

- близький за значенням принцип «використання емоційної атрибутики» («солдат нізащо не розлучиться зі своїм життям заради вас, але він із радістю зробить це за шматок кольорової стрічки» – ці слова належать піхотинцю Другої світової війни В. Манчестеру);

- індивідуальний вплив на відновлення боєздатності за рахунок особистих цінностей;

- поділ великого скупчення людей на дрібні групи, тому що їх легше контролювати;

- локалізація й усунення панікера (доручення йому окремого «важливого» завдання, переключення уваги оточуючих від нього).

Третій етап можна охарактеризувати як психологічний (Власенко, Котелюх, 2019).

ВИСНОВКИ. Проведений аналіз травматизму в екстремальних ситуаціях серед осіб, які працюють під впливом небезпечних та шкідливих факторів, свідчить про необхідність додаткової підготовки цих працівників. Слід зазначити, що вивчення факторів стійкого емоційного стану і психологічної стійкості працівників Національної поліції є досить важливим та актуальним завданням, якому необхідно приділяти більше уваги. Приведена методика підвищення боєготовності та боєздатності поліцейських неповна і не зовсім досконала на цей час, адже не вистачає її опрацювання на практиці.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бондаренко Я. Г., Прокопенко О. Ю., Сергієнко Д. В., Куценко В. О. Тактична та тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції України : навч. посіб. Харків : ХНУВС, 2017. 308 с.
2. Вивчення особистісних якостей працівників поліції з використанням проєктивних методик психодіагностики : наук.-практ. посіб. / В. П. Остапович, В. І. Барко, В. В. Барко та ін. Харків : Мачулін, 2018. 128 с.
3. Власенко І. В. Покращення боєздатності та боєготовності працівників Національної поліції України // Службово-бойова діяльність сил сектору безпеки держави: сучасний стан, проблеми та перспективи : зб. тез I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 жовт. 2019 р.) / Нац. акад. Нац. гвардії України. Харків, 2019. С. 10–12.
4. Власенко І. В., Котелюх М. О. Напрямки вдосконалення службової підготовки працівників Національної поліції України // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підгот. ф-ту № 2. Харків, 2019. С. 102–107.
5. Власенко І. В., Котелюх М. О., Осятинський С. О. Удосконалення професійної підготовки в системі МВС України // Шляхи покращення системи професійної підготовки правоохоронців до дій в екстремальних умовах : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 груд. 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. С. 47–62.
6. Власенко І. В., Шевченко Т. В. Впровадження нормативів із тактичної підготовки особового складу Національної поліції України та Державної служби України з надзвичайних ситуацій із питань забезпечення публічної безпеки та порядку // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підгот. ф-ту № 2. Харків, 2021. С. 151–154.
7. Власенко І. В., Шевченко Т. В. Врахування експлуатаційних якостей бронезилетів у службово-бойовій діяльності поліцейських // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підгот. ф-ту № 2. Харків, 2017. С. 70–75.
8. Комісаров О. Г., Собакарь А. О., Соболев Е. Ю., Юнін О. С. Тактико-спеціальна підготовка : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2017. 277 с.
9. Прокопенко О. Ю., Власенко І. В., Крепакова М. Ю. Безпека життєдіяльності. Харків : ХНУВС, 2017. 364 с.
10. Скляр О. С., Шевченко Т. В. Нормативне забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. Вип. 4 (91). С. 185–192. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.4.17>.
11. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції : навч. посіб. / О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 480 с.
12. Шевченко Т. В. Адміністративно-правовий аспект забезпечення особистої безпеки поліцейського в екстремальних ситуаціях під час виконання повноважень в умовах виникнення групових порушень публічного порядку. *Наукові записки. Серія: Право*. 2018. Вип. 5. С. 141–146.

13. Шевченко Т. В. Вплив часу адаптації поліцейського до дій в екстремальних ситуаціях на його особисту безпеку // *Безпека людини і реалізація права на працю в сучасних умовах життєдіяльності* : матеріали XII наук. інтернет-конф. студентів, аспірантів і молодих вчених Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, 22–23 квіт. 2021 р.). Харків, 2021. С. 379–384.

14. Шевченко Т. В., Ситник В. О. Визначення переліку екстремальних ситуацій в діяльності Національної поліції України // *Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного* : матеріали міжнар. наук-практ. конф. (м. Харків, 2 берез. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2021. С. 365–367.

15. Шевченко Т. В., Скляр О. С. Використання технологічних засобів контролю як спосіб забезпечення ефективності службово-бойової діяльності сил сектору безпеки держави // *Службово-бойова діяльність сил сектору безпеки держави: сучасний стан, проблеми та перспективи* : зб. тез II Всеукр. наук-практ. конф. (м. Харків, 27 жовт. 2020 р.) / Нац. акад. Нац. гвардії України. Харків, 2020. С. 63–65.

Надійшла до редакції: 17.08.2022

Прийнята до опублікування: 25.08.2022

REFERENCES

1. Bondarenko, Ya. H., Prokopenko, O. Yu., Serhiienko, D. V., & Kushchenko, V. O. (2017). *Tactical and tactical-special training of employees of the National Police of Ukraine*. Kharkiv National University of Internal Affairs.

2. Komisarov, O. H., Sobakar, A. O., Sobol, E. Yu., & Yunin, O. S. (2017). *Tactical special training*. Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs.

3. Ostapovych, V. P., Barko, V. I., Barko, V. V. et al. (2018). *Study of personal qualities of police officers using projective methods of psychodiagnostics*. Machulin.

4. Prokopenko, O. Yu., Vlasenko, I. V., & Kriepakova, M. Yu. (2017). *Life Safety*. Kharkiv National University of Internal Affairs.

5. Shevchenko, T. V. (2018). The administrative and legal aspect of ensuring the personal safety of a police officer in extreme situations during the performance of powers in the event of group violations of public order. *Proceedings. Series: Law*, 5, 141-146.

6. Shevchenko, T. V. (2021, April 22-23). *The influence of the policeman's adaptation time to actions in extreme situations on his personal safety* [Conference presentation abstract]. XII Scientific Internet Conference of Students, Postgraduates and Young Scientists of Yaroslav Mudryi National Law University "Human safety and the realization of the right to work in modern life conditions", Kharkiv, Ukraine.

7. Shevchenko, T. V., & Skliar, O. S. (2020, October 27). *The use of technological means of control as a way to ensure the effectiveness of the service and combat activities of the forces of the state security sector* [Conference presentation abstract]. All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Service and combat activity of the forces of the state security sector: current state, problems and prospects", Kharkiv, Ukraine.

8. Shevchenko, T. V., & Sytnyk, V. O. (2021, March 2). *Determination of the list of extreme situations in the activities of the National Police of Ukraine* [Conference presentation abstract]. International Scientific and Practical Conference "Kharkiv National University of Internal Affairs: 20 years of national status", Kharkiv, Ukraine.

9. Sklyar, A. S., & Shevchenko, T. V. (2020). Normative Provision of Personal Safety of the Employees of the National Police of Ukraine. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 4(91), 185-192. <https://doi.org/10.32631/v.2020.4.17>.

10. Torlo, O. I., Yosypiv, Yu. R., Synenkyi, V. M. et al. (2018). *Tactical and special training of the employees of the National Police*. Lviv State University of Internal Affairs.

11. Vlasenko, I. V. (2019, October 17). *Improving the combat capability and combat readiness of the National Police of Ukraine* [Conference presentation abstract]. All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Service and combat activity of the forces of the state security sector: current state, problems and prospects", Kharkiv, Ukraine.

12. Vlasenko, I. V., & Koteliukh, M. O. (2019, May 31). *Directions for improvement of official training of employees of the National Police of Ukraine* [Conference presentation abstract]. International Scientific and Practical Conference "Training of police officers in the context of reforming the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine", Kharkiv, Ukraine.

13. Vlasenko, I. V., & Shevchenko, T. V. (2017, April 24). *Taking into account the operational qualities of body armor in the service and combat activities of police officers* [Conference presentation abstract]. International Scientific and Practical Conference "Training of police officers in the context of reforming the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine", Kharkiv, Ukraine.

14. Vlasenko, I. V., & Shevchenko, T. V. (2021, May 28). *Implementation of standards for tactical training of personnel of the National Police of Ukraine and the State Emergency Service of Ukraine on issues of ensuring*

public safety and order [Conference presentation abstract]. International Scientific and Practical Conference “Training of police officers in the context of reforming the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine”, Kharkiv, Ukraine.

15. Vlasenko, I. V., Koteliukh, M. O., & Osiatynskiy, S. O. (2015, December 18). *Improvement of professional training in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine* [Conference presentation abstract]. International Scientific and Practical Conference “Ways to improve the system of professional training of law enforcement officers for actions in extreme conditions”, Kharkiv, Ukraine.

Received the editorial office: 17 August 2022

Accepted for publication: 25 August 2022

ИГОРЬ ВЛАДИМИРОВИЧ ВЛАСЕНКО,

*кандидат технических наук, доцент,
Харьковский национальный университет внутренних дел,
кафедра тактической и специальной физической подготовки;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7752-6068>,
e-mail: vlasenko.18@gmail.com;*

ТИХОН ВИТАЛЬЕВИЧ ШЕВЧЕНКО,

*кандидат юридических наук,
Харьковский национальный университет внутренних дел,
кафедра тактической и специальной физической подготовки;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0366-7217>,
e-mail: zelod@ukr.net*

**ПОВЫШЕНИЕ БОЕГОТОВНОСТИ И БОЕСПОСОБНОСТИ ПОЛИЦЕЙСКИХ К
ДЕЙСТВИЯМ В ЭКСТРЕМАЛЬНЫХ СИТУАЦИЯХ**

Значительный уровень травматизма и количество случаев гибели стражей порядка, особенно в экстремальных ситуациях, требует постоянных исследований в сфере повышения профессиональных способностей правоохранителей. Практическая значимость также не ставится под сомнение, все подразделения Национальной полиции с этапа профессионального отбора в систему профессиональной подготовки требуют усовершенствования и системного подхода к повышению боеготовности и боеспособности, качественных изменений в системе профессиональной подготовки. К сожалению, не каждый полицейский готов к действиям в сложных и экстремальных ситуациях. В статье показаны результаты исследования влияния экстремальных ситуаций на боеспособность и боеготовность полицейских. Рассмотрены основные особенности экстремальных ситуаций и их влияние на готовность полицейских к эффективным действиям. Подготовка полицейских ограничивается физической, психологической и огневой подготовкой в статических (комфортных) условиях.

Ключевые слова: *Национальная полиция, личная безопасность, экстремальная ситуация, боеспособность, боеготовность, эмоциональная реабилитация.*

IHOR VOLODYMYROVYCH VLASENKO,

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Tactical and Special Physical Training;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7752-6068>,
e-mail: vlasenko.18@gmail.com;*

TYKHIN VITALIIOVYCH SHEVCHENKO,

*Candidate of Law,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Tactical and Special Physical Training;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0366-7217>,
e-mail: zelod@ukr.net*

**INCREASING THE COMBAT READINESS AND FIGHTING CAPACITY OF POLICE
OFFICERS TO ACT IN EXTREME SITUATIONS**

The high level of injuries and the number of cases of death of law enforcement officers, especially in extreme situations, require constant and in-depth research in the field of improving

the professional abilities of law enforcement officers. There is also no doubt about the practical significance, all units of the National Police from the stage of professional selection to the system of professional training need improvement and a systematic approach to increasing combat readiness and fighting capacity, qualitative changes in the system of professional training. Unfortunately, not every police officer is ready to act in certain difficult and extreme situations. The results of the study of the impact of extreme situations on the combat capability and combat readiness of police officers are presented. The main features of extreme situations and their impact on the readiness of police officers for effective actions are considered. Training of police officers is limited to physical, psychological and fire training in static (comfortable) conditions. Attention is paid to tactical readiness and readiness to act in extreme situations as the least researched areas of police training.

The main professional qualities of police officers and ways to improve them are considered and analyzed. Determination and improvement of professional qualities of police officers should be carried out with the help of an improved methodology of tactical training. The main types of emotions that reduce the readiness of police officers to act in extreme situations and personal safety measures during dangerous actions are analyzed. The expediency of implementing emotional rehabilitation in preparing police officers for actions in extreme conditions has been established. The obtained results of the research indicate the high efficiency of the proposed approach and methods of increasing the combat readiness and combat capacity of police officers during actions in extreme situations.

Key words: *National police, personal security, extreme situation, combat capability, combat readiness, emotional rehabilitation.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Власенко І. В., Шевченко Т. В. Підвищення боєготовності та боєздатності поліцейських до дій в екстремальних ситуаціях. *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 116–127. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.10>.

Citation (APA): Vlasenko, I. V., & Shevchenko, T. V. (2022). Increasing the combat readiness and fighting capacity of police officers to act in extreme situations. *Law and Safety*, 3(86), 116–127. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.10>.